

II. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Берднік І. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального
права та правосуддя
Чернігівського національного технологічного
університету
ORCID ID: 0000–0002–1447–2629

УДК 343.1:343.8:349.6

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ НОРМ КК УКРАЇНИ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВОДНІ РЕСУРСИ

Анотація. Заходами кримінально-правового характеру, які застосовуються в межах кримінальної відповідальності особи за злочини, що посягають на водні ресурси, є звільнення від покарання та його відбування. Більша частина покарань, що застосовуються за злочини, які посягають на водні ресурси, дозволяють застосувати до винного звільнення від відбування покарання з випробуванням. На сьогодні суди досить активно застосовують таке звільнення.

Мета статті полягає у визначенні основних проблем, які виникають при застосуванні судами норм КК України про звільнення від відбування покарання з випробуванням за злочини, що посягають на водні ресурси.

Проведений аналіз судової практики наочно продемонстрував наступні проблеми:

1. У своїх вироках суди не наводили належного мотивування рішення про застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, обмежуючись простим (без належного обґрунтування) застереженням про врахування тяжкості вчиненого злочину (злочинів). Тому індивідуальні особливості конкретного злочину при застосуванні ст.ст. 75, 76 КК у судових рішеннях взагалі не конкретизувались.

2. У своїх рішеннях, якими застосовується звільнення від відбування покарання з випробуванням за зазначені злочини, суди, як правило, не мають особливих проблем з'ясування характеристик особи винного та дотримуються наведених положень п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України (далі-ПВСУ) «Про практику призначення судами кримінального покарання».

3. Інші обставини справи (незважаючи на те, що ПВСУ не роз'яснив їх зміст у зазначеній постанові «Про практику призначення судами кримінального покарання») визначались судами переважно з урахуванням наявності або відсутності обставин, що обтяжують чи

пом'якшують покарання. Проте проведений аналіз судової практики засвідчив, що суди необгрунтовано не розглядають та/або не беруть до уваги обставини, які вказують на можливість чи неможливість звільнення винної особи від відбування покарання з випробуванням у ситуації, коли таке звільнення суперечить інтересам потерпілого, суспільства або держави в цілому.

4. Суд має визначити іспитовий строк, упродовж якого відбувається випробування засудженого. Визначення судом іспитового строку має ґрунтуватись на встановленні його тривалості від одного року до трьох років. Аналіз судової практики із застосування ст. 75 КК до осіб, що вчинили злочини, які посягають на водні ресурси, продемонстрував, що підвищення (збільшення) ступеня тяжкості цих злочинів прямо впливає на зростання тривалості іспитових строків. Проте в деяких випадках суди в своїх рішеннях ігнорують належну вмотивованість та обґрунтованість визначення (обрання) тривалості таких іспитових строків.

5. Застосовуючи до засудженого звільнення від відбування з випробуванням, суд має покласти на нього обов'язки, визначені у ч. ч. 1, 2 ст. 76 КК. Проведений аналіз судової практики довів, що застосовуючи ст. ст. 75, 76 КК за вчинення зазначених злочинів, суди у своїх вироках визначають обов'язки згідно зі ст. 76 КК, не порушуючи вимог цієї статті КК та не відступаючи від таких вимог. Тобто суди завжди покладають на звільненого від відбування покарання відповідний обов'язок, а таких вироків, в яких суди взагалі не поклали на звільненого від відбування покарання з випробуванням жодного обов'язку, виявлено не було. Однак знову таки, належного обґрунтування встановлення конкретного обов'язку суди в своїх вироків взагалі не наводять та обмежуються звичайним визначенням таких обов'язків.

Ключові слова: покарання, звільнення від відбування покарання, іспитовий строк, водні ресурси, заходи кримінально-правового характеру.

Постановка проблеми. Заходами кримінально-правового характеру, які застосовуються в межах кримінальної відповідальності особи за злочини, що посягають на водні ресурси, є звільнення від покарання та його відбування. Більша частина покарань, що застосовуються за злочини, які посягають на водні ресурси, дозволяють застосувати до винного звільнення від відбування покарання з випробуванням. На сьогодні суди досить активно застосовують таке звільнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми звільнення від покарання та його відбування досліджували П. П. Андрушко¹, В. Г. Гончарен-

ко², О. П. Горох³, Є. О. Письменський⁴, Є. В. Фесенко⁵, В. О. Навроцький⁶ та багато інших науковців.

Проте на сьогодні не проведено аналізу судової практики з питань застосування судами норм КК України про звільнення від відбування покарання з випробуванням за злочини, що посягають на водні ресурси.

Мета статті полягає у визначенні основних проблем, які виникають при застосуванні судами норм КК України про звільнення від відбування покарання з випробуванням за злочини, що посягають на водні ресурси.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Проведе-

¹ П Андрушко, В Гончаренко, Є Фесенко, *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* (3-тє вид, Київ, Алерта КНТ Центр учбової літератури 2009) т 2, 147; 213–5.

² П Андрушко, В Гончаренко, Є Фесенко, *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* (3-тє вид, Київ, Алерта КНТ Центр учбової літератури 2009) т 2, 147; 213–5.

³ О Горох, *Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування* (Київ, ВД Дакор 2019) 205–317.

⁴ Є Письменський, *Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України* (Луганськ, РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка 2014) 181–2.

⁵ П Андрушко, В Гончаренко, Є Фесенко, *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* 3-тє вид. (Київ, Алерта КНТ Центр учбової літератури 2009) т 2, 147; 213–5.

⁶ В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 622–3; 306–7.

не узагальнення практики застосування звільнення від покарання за злочини, що посягають на водні ресурси, продемонструвало, що судами активно застосовується передусім передбачене ст.ст. 75–77 КК звільнення від відбування покарання з випробуванням.

У літературі обґрунтовано стверджується, що «звільнення від відбування покарання з випробуванням є найпоширенішим видом звільнення від відбування покарання, що застосовується в судовій практиці»¹.

У ст. 75 КК встановлено такий загальний порядок звільнення від відбування покарання (в окремих випадках такий порядок пов'язується з етапами здійснення звільнення особи від відбування покарання з випробуванням, передбаченим ч. 1 ст. 75 КК²): а) суд вирішує питання щодо призначення особі одного із вказаних у ч. 1 цієї статті КК видів покарання (виправні роботи, службове обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років; не виключається призначення судом додаткових покарань: штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, чину або кваліфікаційного класу); б) суд враховує тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи; в) суд доходить висновку про можливість виправлення такої особи без відбування покарання; г) на підставі цього висновку суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням³.

Аналіз практики застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням до осіб, засуджених за злочини, що посягають на водні ресурси, дозволяє сформулювати наступне.

По-перше, суди дотримуються положень ст. 75 КК про застосування зазначених **видів основних покарань**, які «дозволяють» застосовувати звільнення від відбування покарання з випробуванням. Найбільш поширеними видами таких основних покарань, які застосовуються за злочини, що посягають на водні ресурси, є обмеження волі та позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Що стосується **інших основних покарань**, то їх призначення судом виключає застосування до особи звільнення від відбування покарання з випробуванням. Водночас призначення судом таких додаткових покарань, як штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, чину або кваліфікаційного класу, не виключає застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням. Правозастосовчим орієнтиром у цьому разі є положення абз. 1 п. 9 постанови ПВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року № 7, в якому зазначено: «Частиною 1 статті 75 КК передбачено звільнення від відбування покарання з випробуванням тільки тих осіб, які засуджуються до виправних робіт, службового обмеження (для військовослужбовців), обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, тобто лише щодо основного покарання, що має бути належним чином вмотивовано у вироку. Звільнення від відбування призначеного судом додаткового покарання за цією нормою закону не допускається. Звільнити з випробуванням засуджену особу від відбування іншого виду покарання або позбавлення волі на строк понад п'ять років суд не вправі».

¹ О Горох, *Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування* (Київ, ВД Дакор 2019) 205.

² О Горох, *Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування* (Київ, ВД Дакор 2019) 206.

³ В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 622; Є Письменський, *Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України* (Луганськ, РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка 2014) 181–2.

При звільненні з випробуванням від відбування основного покарання суд згідно зі ст. 77 КК може призначити такі додаткові покарання, як: штраф (за умови, що він передбачений санкцією закону, за яким засуджується особа); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Додаткові покарання підлягають реальному виконанню, про що суд зазначає в резолютивній частині вироку (абз. 5 п. 9 постанови ПВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7).

Проведений аналіз судової практики дозволяє дійти висновку, що суди при застосуванні положень ст.ст. 75, 77 КК за вчинення злочинів, що посягають на водні ресурси, переважно дотримуються цих положень п. 9 зазначеної постанови ПВСУ. Проте існують й деякі проблеми. Так, найбільш поширеними видами **додаткових покарань**, які застосовуються за названі злочину та не виключають при цьому застосування ст. 75 КК, пов'язуються з конфіскацією майна, а також конфіскацією «знарядь і засобів промислу та всього добутого», позбавленням права обіймати певні посади (наприклад, представника влади; посади, пов'язані із здійсненням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків; керівні посади в органах місцевого самоврядування; посади, пов'язані з виконанням функцій управління (керівництво) підприємством; посади на підприємствах, в установах, організаціях всіх форм власності, пов'язаних з виконанням адміністративно-розпорядчих функцій; керівні посади в житлово-комунальних підприємствах тощо), штрафом. Щоправда, в деяких випадках (очевидно, для уникнення

плутанини) суди окремо зазначають, що особі, яку в подальшому звільнять від відбування покарання на підставі ст. 75 КК, призначається покарання у вигляді обмеження волі «без позбавлення права займати будь-які посади або займатися будь-якою діяльністю»¹.

У літературі цілком слушно стверджується, що звільнення засудженого від відбування основного покарання з випробуванням не виключає можливості застосування до нього додаткових покарань (перелік таких додаткових покарань є вичерпним: штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу)². Отже, призначення засудженому, стосовно якого суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням, такого додаткового покарання, як конфіскація майна, є неправильним та прямо суперечить зазначеним вимогам КК. Проте в деяких випадках суди не враховують цих вимог та призначають особі, котра вчинила злочин та/або злочини, що посягають на водні ресурси та звільняється від відбування покарання з випробуванням, додаткове покарання у вигляді конфіскації майна. Наприклад, вироком Ленінського районного суду м. Дніпропетровська від 6 лютого 2015 року особі, засудженій за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 249 КК, було призначене основне покарання у вигляді одного року обмеження волі та додаткове покарання – конфіскація майна. Це, у свою чергу, не завадило суду на підставі ст. 75 КК застосувати до цієї засудженої особи звільнення від відбування покарання з випробуванням³.

Як додаткове покарання **штраф** може застосовуватись у разі звільнення від відбування покарання з випробу-

¹ Справа № 318/3128/13-к: Вирок Кам'янець-Дніпровського районного суду Запорізької області від 11.11.2013 (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/36987387>> дата звернення 10.04.2019.

² О Горох, *Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування* (Київ, ВД Дакор 2019) 316.

³ Справа № 205/8028/14-к Вирок Ленінського районного суду м. Дніпропетровська від 06.02.2015, (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/42598436>> дата звернення 10.04.2019.

ванням (ст. ст. 77, 104 КК) лише в разі, коли штраф передбачений санкцією статті Особливої частини КК¹. Ухвалою спільного засідання судді Судової палати у кримінальних справах і Військово-судової колегії Верховного Суду України від 24 січня 2003 року було передбачено, що «відповідно до ч. 3 ст. 53 КК штраф як додаткове покарання може бути передбачений лише в разі, якщо його спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини КК. Отже, застосування ст. 77 КК може супроводжуватися призначенням штрафу як додаткового покарання лише в тому разі, якщо він передбачений санкцією статті Особливої частини КК, і суд, застосовуючи загальні засади призначення покарання, дійде висновку про необхідність застосування цього додаткового покарання в конкретній кримінальній справі. Ст. 77 КК не може розглядатись як самостійна правова підстава для призначення штрафу як додаткового покарання». Наприклад, вироком Борзнянського районного суду Чернігівської області від 5 грудня 2012 року було засуджено директора ТОВ за вчинення злочинів, передбачених ч. 2 ст. 240, ч. 2 ст. 367 КК, до основного покарання у вигляді двох років позбавлення волі та додаткового – у вигляді штрафу в розмірі 250 НМДГ із застосуванням ст. 75 КК².

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд

визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 2 ст. 55 КК). Наприклад, вироком Голопристанського районного суду Херсонської області від 17 травня 2012 року було засуджено державного інспектора, відповідального за рибоохоронну дільницю Головного державного управління охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства у Херсонській області за вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 364; ч. 5 ст. 27, ч. 1 ст. 249; ч. 1 ст. 263 КК, до основного покарання у вигляді позбавлення волі строком п'ять років та додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати посади представника влади строком три роки із застосуванням звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК)³.

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу як вид покарання не зазначається у санкціях норм Особливої частини КК і застосовується за рішенням суду. Відповідно до ч. 2 ст. 52 і ст. 54 КК це покарання є додатковим і може бути застосоване судом лише щодо особи, засудженої за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, із наведенням у вироку відповідних мотивів (абз. 3 п. 15 названої постанови ПВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання»). Це додаткове покарання може застосовуватись лише за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ч. ч. 4, 5 ст. 12 КК) і лише за умови, що з урахуванням конкретних обставин справи та особи винного суд визнає за неможливе збереження за засудженим військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу⁴.

¹ П Андрушко, В Гончаренко, Є Фесенко, *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* (3-тє вид, Київ, Алерта КНТ Центр учбової літератури 2009) т 2. 147.

² Справа № 2503/1057/2012: Вирок Борзнянського районного суду Чернігівської області від 05.12.2012 (2012) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/28096538>> дата звернення 10.04.2019.

³ Справа № 2108/1051/2012: Вирок Голопристанського районного суду Херсонської області від 17.05.2012 (2012) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/25072106>> дата звернення 10.04.2019.

⁴ О Горох, *Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування* (Київ, ВД Дакор 2019) 317.

Проведений аналіз судової практики застосування ст.ст. 75–77 КК при звільненні осіб, що вчинили злочини, які посягають на водні ресурси, від відбування покарання з випробуванням продемонстрував, що суди у цілому дотримуються положень цих статей КК та наведених вище роз'яснень постанови ПВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання».

По-друге, досить часто суди застосовують звільнення від відбування покарання з випробуванням у ситуації, коли було **вчинено два або більше злочинів, один або кілька з яких посягають на водні ресурси** (тобто у разі множинності таких злочинів). Аналіз судової практики дозволяє стверджувати, що суди дотримуються положень абз. 1 п. 23 названої постанови ПВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» про те, що «у разі визнання особи винною у вчиненні кількох злочинів рішення про її звільнення від відбування покарання з випробуванням приймається тільки після визначення на підставі частини 1 статті 70 КК остаточного покарання, виходячи з його виду й розміру». Суди також дотримуються вимог абз. 2 п. 23 цієї постанови ПВСУ, згідно з яким у випадку, «коли особа, щодо якої було застосоване таке звільнення, вчинила до постановлення вироку в першій справі інший злочин, за який вона засуджується до покарання, що належить відбувати реально, застосування принципів поглинення, часткового чи повного складання призначених покарань не допускається. За таких умов кожний вирок виконується самостійно».

Проте в деяких випадках суди все ж припускаються помилок, зокрема, коли: а) після призначення покарання окремо за злочини, що утворюють сукупність, суд на підставі ст. 75 КК звільняє особу від відбування не лише основного, але

й додаткового покарання. Наприклад, вироком Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 26 липня 2010 року особі за вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 365, ч. 2 ст. 240 КК, було призначене остаточне основне покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі та додаткові покарання – позбавлення права обіймати посади на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності, пов'язаних з виконанням адміністративно-розпорядчих функцій на три роки, а також конфіскація незаконно добутого..... и знярядь видобування. Однак, зробивши висновок про призначення винній особі зазначеного основного і додаткових покарань, суд у вироку вказав на те, щоб «на підставі ст. 75 КК України звільнити від відбування покарання з випробуванням»¹. Тобто суд необґрунтовано поширив звільнення від покарання з випробуванням як основно-го, так і додаткових покарань.

Крім цього, в деяких випадках з техніко-юридичного погляду суди неправильно визначають у резолютивній частині вироку формулювання про зазначене звільнення (наприклад, у вироку Зборівського районного суду Тернопільської області від 27 вересня 2010 року суд зробив наступний висновок: «... звільнити засудженого від відбування основної міри покарання ...»²).

По-третє, при застосуванні звільнення від відбування покарання з випробуванням суди мають урахувувати **тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи**. На підставі врахування цих обставин суди доходять висновку про можливість виправлення засудженого без відбування призначеного йому покарання (основного покарання).

У літературі правильно відзначається, що оцінку тяжкості вчиненого злочину (злочинів), урахування особи винного та інші обставини справи суд має

¹ Вирок Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 26.07.2010, справа № 1–115 (2010) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/10599166>> дата звернення 10.04.2019.

² Вирок Зборівського районного суду Тернопільської області від 27.09.2010, справа № 1–83/10 (2010) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/11471653>> дата звернення 10.04.2019.

здійснювати відповідно до вимог ст. 65 КК. При цьому суди повинні враховувати, що звільнення від відбування покарання з випробуванням особи, яка вчинила тяжкий злочин умисно або особливо тяжкий умисно чи з необережності, може відбуватися лише як виняток¹.

Поняття *тяжкості вчиненого злочину* має враховувати відповідні показники рівня суспільної небезпечності конкретно вчиненого діяння, його «якісні» та «кількісні» характеристики², що визначаються через основні величини (розмір, обсяг, тривалість) змісту об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину конкретного виду (наприклад, важливість і значущість об'єкта чи предмета посягання, величина заподіяної шкоди, тривалість суспільно небезпечного діяння тощо). Тому на визначення тяжкості впливають передусім індивідуальні особливості, що виявляються при вчиненні злочину (залежать вони, в тому числі, від певної стадії незакінченого злочину, його вчинення у співучасті тощо)³.

При врахуванні *особи винного* для формулювання висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання суд повинен з'ясувати його вік, стан здоров'я, поведінку до вчинення злочину як у побуті, так і за місцем роботи чи навчання, його минуле (зокрема, наявність незнятих чи непогашених судимостей, адміністративних стягнень), склад сім'ї (наявність на утриманні дітей та осіб похилого віку), його матеріальний стан тощо (п. 3 постанови ПВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання»).

Інші обставини справи, які враховуються судом при формулюванні у вирокі вказаного висновку, стосуються, зокрема, наявності та змісту обставин, що обтяжують чи пом'якшують покарання, особливостей їх врахування при призначенні

покарання тощо. Поєднання таких обставин справи, що стосуються тяжкості вчиненого злочину, особи винного тощо, утворює своєрідну підставу для того, щоб подальше рішення суду звільнити особу від відбування покарання з випробуванням вважалось мотивованим. Проте, що рішення суду в цьому плані має бути вмотивованим, прямо зазначається у п. 9 названої постанови ПВСУ⁴.

Ураховуючи наведене, звернемось до результатів аналізу судової практики, пов'язаної із застосуванням ст.ст. 75, 76 КК за злочини, що посягають на водні ресурси, а також основних проблем, які виникають у процесі ухвалення судами відповідних рішень.

Висновки. Проведений аналіз судової практики наочно продемонстрував наступні проблеми.

1. У своїх вироків суди не наводили належного мотивування рішення про застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, обмежуючись простим (без належного обґрунтування) застереженням про врахування тяжкості вчиненого злочину (злочинів). Тому індивідуальні особливості конкретного злочину при застосуванні ст.ст. 75, 76 КК у судових рішеннях взагалі не конкретизувались. Аналіз судової практики засвідчив, що при застосуванні звільнення від відбування покарання з випробуванням за названі злочини суди передусім ураховують наступні фактичні обставини, що характеризують тяжкість вчиненого злочину (злочинів): а) характеристики об'єктивної сторони злочину: соціальну та/або економічну цінність предмета злочину (наприклад, поширеність живих організмів моря при експлуатації джерел безпеки (ч. 1 ст. 244 КК), рослин на водних об'єктах (ст. 247 КК), занесення водних живих ресурсів до Червоної книги України (ч. 1 ст. 248 КК) та ін.);

¹ П Андрушко, В Гончаренко, Є Фесенко, *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* (3-тє вид, Київ, Алерта КНТ Центр учбової літератури 2009) т 2, 213.

² Г Андрусів, П Андрушко, В Беньківський та інші, *Кримінальне право України. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 1997) 63.

³ В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 622.

⁴ В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 623.

особливості заподіяння шкоди потерпілим (наприклад, при створенні небезпеки для життя чи здоров'я людей, про яку зазначається в ч. 1 ст. 243 КК); ситуацію вчиненого злочину (зокрема, при створенні небезпеки для водних ресурсів при передбаченому в ст. 242 КК порушенні правил їх охорони); форму зовнішнього прояву діяння, його складові компоненти (наприклад, при характеристиці в судових рішеннях «епізодності» водного добувального промислу, передбаченого ст. 249 КК); специфічність способу вчинення такого діяння (наприклад, застосування вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншого способу масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу, що передбачений у ч. 2 ст. 249 КК); заподіяння шкоди у відповідному розмірі (наприклад, настання загибелі або захворювання людей, масової загибелі об'єктів тваринного чи рослинного світу або інших тяжких наслідків, що передбачене ч. 2 ст. 242 КК); наявність добровільного або, інакше кажучи, «вимушеного» відшкодування заподіяної злочином шкоди; б) характеристики суб'єктивної сторони злочину: наявність умисного чи необережного ставлення до заподіяної шкоди (наприклад, при застосуванні способу масового знищення риби, який заподіює шкоду також іншим водним живим ресурсам); мотиви (наприклад, незаконне зайняття водним добувним промислом з корисливих мотивів або з мотивів, пов'язаних з неможливістю прогодувати родину іншим способом).

2. У своїх рішеннях, якими застосовується звільнення від відбування покарання з випробуванням за зазначені злочини, суди, як правило, не мають особливих проблем з'ясування характеристик особи винного та дотримуються наведених положень п. 3 постанови ПВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання».

Аналіз судової практики довів, що

судами при застосуванні ст.ст. 75, 76 КК враховуються наступні обставини, що характеризують особу винного у вчиненні злочину (злочинів), які посягають на водні ресурси: а) обставини, що вказують на зв'язок винного із таким злочином (визнання вини, щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, вчинення злочину внаслідок збігу тяжких обставин); б) обставини, пов'язані з поведінкою особи винного до вчинення злочину (вчинення злочину вперше, позитивні характеристики за місцем проживання, роботи та/або навчання), наявність сім'ї та утримання дітей, батьків тощо; в) обставини, пов'язані з такими властивостями особи винного, як молодий або похилий вік, стан здоров'я, наявність постійного місця проживання; г) обставини, що характеризують особу винного після вчиненого злочину: втрата суспільної небезпечності¹, добровільність або «вимушеність» відшкодування заподіяної шкоди, наявність інших обставин, що вказують на дієве каяття.

3. Інші обставини справи (незважаючи на те, що ПВСУ не роз'яснив їх зміст у зазначеній постанові «Про практику призначення судами кримінального покарання») визначались судами переважно з урахуванням наявності або відсутності обставин, що обтяжують чи пом'якшують покарання.

Проте проведений аналіз судової практики засвідчив, що суди необгрунтовано не розглядають та/або не беруть до уваги обставини, які вказують на можливість чи неможливість звільнення винної особи від відбування покарання з випробуванням у ситуації, коли таке звільнення суперечить інтересам потерпілого, суспільства або держави в цілому. Адже, як слушно зазначається в літературі, не враховувати думку потерпілого під час вирішення питання про можливість звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням у разі розв'я-

¹ О Горох, *Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування* (Київ, ВД Дакор 2019) 266–267.

зання кримінально-правових конфліктів за його участі є несправедливим¹. Крім цього, суперечність такого звільнення інтересам суспільства та держави може пояснюватись «наявністю вагомих негативних характеристик особи, які не доводять можливість її виправлення без відбування покарання»². Особливої значущості такі обставини набувають при вирішенні судом питань про доцільність чи недо-

цільність такого звільнення за злочини, які посягають на особливо цінні (у соціальному та/або економічному плані) види водних живих ресурсів (наприклад, занесених до Червоної книги України), їх значний обсяг (зокрема, при вчиненні передбаченого ст. 242 КК порушення правил охорони вод, видобутку водних живих ресурсів у результаті передбаченого ст. 249 КК незаконного промислу).

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Kriminalnij kodeks Ukrainy [The Criminal Code of Ukraine] vid 05.04.2001 № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>> data zvernennya 10.04.2019 [in Ukrainian].
2. Pro praktiku priznachennya sudami kriminalnogo pokarannya: postanova Plenumu Verhovnogo sudu Ukrainy [On the practice of imposing criminal penalties: The decision of Plenum of Ukrainian Supreme Court] vid 24.10.2003 № 7 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>> data zvernennya 10.04.2019 [in Ukrainian].

CASES

3. Virok Kam'yanec-Dniprovskogo rajonnogo sudu Zaporizkoyi oblasti [The verdict of Kamyanets-Dniprovsky district court of Zaporizhzhia region] vid 11.11.2013, sprava № 318/3128/13-k (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/36987387>> data zvernennya 10.04.2019 [in Ukrainian].
4. Virok Leninskogo rajonnogo sudu m. Dnipropetrovska [The verdict of the Lenin District Court of Dnipropetrovsk] vid 06.02.2015, sprava № 205/8028/14-k (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/42598436>> data zvernennya 10.04.2019 [in Ukrainian].
5. Virok Borznyanskogo rajonnogo sudu Chernigivskoyi oblasti [Verdict of Borznyansky District Court of Chernihiv Region] vid 05.12.2012, sprava № 2503/1057/2012 (2012) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/28096538>> data zvernennya 10.04.2019 [in Ukrainian].
6. Virok Golopristsanskogo rajonnogo sudu Hersonskoyi oblasti [Verdict of Holopristansky District Court of Kherson Region] vid 17.05.2012, sprava № 2108/1051/2012 (2012) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/25072106>> data zvernennya 10.04.2019 [in Ukrainian].
7. Virok Pereyaslav-Hmelnickogo miskrajonnogo sudu Kiyivskoyi oblasti [Verdict of Pereyaslav-Khmelnitsky City Court of Kyiv Region] vid 26.07.2010, sprava № 1-115 (2010) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/10599166>> data zvernennya 10.04.2019 [in Ukrainian].
8. Virok Zborivskogo rajonnogo sudu Ternopilskoyi oblasti [The verdict of Zboriv district court of Ternopil Region] vid 27.09.2010, sprava № 1-83/10 (2010) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/11471653>> data zvernennya 10.04.2019 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

9. Andrushko P, Goncharenko V, Fesenko Ye, *Naukovo-praktichnij komentar do Kriminalnogo kodeksu Ukrainy* [Scientific and Practical Commentary to the Criminal Code of Ukraine] (3-tye vid, Kiyiv, Alerta KNT Centr uchbovoyi literaturi 2009) t 2, 147; 213–5 [in Ukrainian].
10. Andrusiv G, Andrushko P, Benkivskij V ta inshi, *Kriminalne pravo Ukrainy. Zagalna chastina* [Criminal law of Ukraine. The common part] (Kiyiv, Yurinkom Inter 1997) 63 [in Ukrainian].
11. Goroh O, *Suchasni kriminalno-pravovi problemi zvilnennya vid pokarannya ta jogo vidbuvannya* [Modern criminal-legal problems of discharge from punishment and its serving] (Kiyiv, VD Dakor 2019) 205–317 [in Ukrainian].
12. Navrockij V (red), *Ukrayinske kriminalne pravo. Zagalna chastina* [Ukrainian criminal law. The common part] (Kiyiv, Yurinkom Inter 2013) 622–3; 306–7 [in Ukrainian].

¹ О Горох, *Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування* (Київ, ВД Дакор 2019) 292.

² О Горох, *Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування* (Київ, ВД Дакор 2019) 292.

13. Pismenskij Ye, *Teoretiko-prikladni problemi zvilnennya vid pokarannya ta jogo vidbuvannya za kriminalnim pravom Ukrayini* [Theoretical and applied problems of discharge from punishment and its serving under the criminal law of Ukraine] (Lugansk, RVV LDUVS im. E. O. Didorenka 2014) 181–2 [in Ukrainian].

Berdnik I.,
Candidate of Law Science,
Associate Professor,
Professor of the Department
of Criminal Law and Justice
Chernihiv National
Technological University
ORCID ID: 0000–0002–1447–2629

The Ukrainian courts' problems of the discharge on probation for water crimes

Measures of a criminal nature, which are applied within the framework of criminal liability of a person for crimes affecting water resources, are an exemption from punishment and its serving. Most punishments for offenses concerning water resources allow for a guilty plea to probation. Today, the courts are quite active in applying for this exemption.

The purpose of the article is to identify the main problems that arise when courts apply the rules of the Criminal Code (hereinafter referred to as the Criminal Code) of Ukraine to the discharge on probation for crimes affecting water resources.

The analysis of case law demonstrated the following problems:

1. In their judgments, the courts did not give proper reasons for the decision to apply the discharge on probation, limited to a simple (without proper justification) reservation on the gravity of the crime (s) committed. Therefore, the individual features of a particular crime when applying Art. 75, 76 of the Criminal Code were not specified in court decisions.

2. As a rule, the courts do not have problems in identifying the features of the offender and follow the provisions of the decision of Plenum of Ukrainian Supreme Court «On the practice of imposing criminal penalties».

3. Other circumstances of the case (although the PSPU did not clarify their content in the mentioned resolution «On the practice of imposition by criminal courts») were determined by the courts mainly taking into account the presence or absence of aggravating or mitigating circumstances. However, the analysis of the case law has shown that the courts do not unreasonably consider and/or do not take into account circumstances that indicate the possibility or impossibility of release of a guilty person from serving a sentence in a situation when such release is contrary to the interests of the victim or society.

4. The court must determine the probationary period during which the sentenced person is being tried. The court's determination of the probationary period must be based on establishing its duration from one year to three years. Analysis of case law on the application of Art. 75 of the Criminal Code to persons who committed crimes affecting water resources, demonstrated that increasing (increasing) the severity of these crimes directly affects the increase in the length of the trial period. However, in some cases, the courts in their decisions ignore the proper motivation and validity of determining (electing) the duration of such exam periods.

5. When the court discharge on probation, it shall impose upon the convicted the duties specified in part 1, 2 Art. 76 of the Criminal Code. The conducted analysis of the case law proved that using Art. 75, 76 of the Criminal Code for committing these crimes, the courts in their sentences determine the obligations under Art. 76 of the Criminal Code without violating the requirements of this article of the Criminal Code and not deviating from such requirements. However, again, the proper justification for imposing a specific duty on the courts is not at all cited and limited to the usual definition of such duties.

Key words: punishment, discharge on probation, the probation period, water resources, measures of criminal nature.

Стаття надійшла до редакції журналу 15.09.2019.